

cere-i Terâkime'nin Grameri" konusundaki ikinci bir doktora çalışmasına başladı. Ancak savaş sebebiyle tahsisatı kesildiği için tezini yarım bırakıp çalışmaya mecbur oldu ve 1945-1948 yılları arasında Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Hungaroloji Bölümü'nde okutmanlık yaptı. Koyu bir Macar milliyetçisi olan Eckmann, 9 Nisan 1948'de komünist hükümetini protesto amacıyla ülkesindeki görevinden istifa etti, bunun üzerine vatandaşlıktan çıkarıldı. 1948-1951 arasında *Türk Ansiklopedisi* yayın kurulu üyeliği, 1951-1961 arasında İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Yeni Türk Filolojisi Kürsüsü'nde öğretim uzmanlığı yaptı. Türkiye'de geçirdiği bu on yılı Orta Türkçe üzerine çalışarak değerlendirdi ve Karahanlı, Hârizm, Çağatay lehçeleri hakkında çeşitli makaleler yazdı. Yaz aylarında Ahmet Caferoğlu ve Mecdut Mansuroğlu ile birlikte Anadolu'da araştırma gezileri yapıp sonuçlarını raporlar halinde yayımladı. Bu arada birçok öğrenci yetiştirdi.

Eckmann bir Türk dostu olmasına rağmen 1961'de aldığı cazip teklif üzerine İstanbul Üniversitesi'ndeki görevinden ayrılarak Amerika Birleşik Devletleri'ne gitti ve orada Los Angeles Üniversitesi'nin Doğu Türkçesi profesörlüğüne tayin edildi. Ancak yaz aylarını, ikinci vatani olarak kabul ettiği Türkiye'de geçirmeyi sürdürdü. Son defa 1967 ve 1969'da Türkiye ile Macaristan'ı ziyaret etti ve daha sonra Los Angeles'ta öldü. *Türk Ansiklopedisi*, *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi* (1946), *Jean Deny Armağanı* (1958), *Nemeth Armağanı* (1962) ve *New Redhouse Turkish-English Dictionary*'nin (1968) yayın kurullarında çalışan Eckmann Türk Dil Kurumu, Societas Uralo-Altaica (Hamburg), The American Oriental Society ve The Mediaeval Academy of America gibi kurumların üyesiydi.

Eserleri. Eckmann'ın 100 kadar kitap ve makalesiyle *Türk Ansiklopedisi*'nde yayımlanmış birçok maddesi bulunmaktadır. Başlıca eserleri şunlardır: 1. *Çağatay Manual* (Bloomington 1966). Eski Türk grameri ve modern Orta Asya Türk dilleri üzerine önemli bir müracaat kitabıdır. Eser, Çağatay dili, grameri, kaynaklar, ses olayları, kelime yapısı, cümle yapısı ve indeks bölümlerinden oluşmaktadır. Ayrıca bunlara Ali Şîr Nevâî, Hüseyin Baykara, Şeybânî Han, Ubeydî (Ubeydullah Han), Mîr Saîd, Ali İskender Şîrâzî ve Lutfi'den nesir ve şîir örnekleri

ilâve edilmiştir. 2. *The Divân of Gadâ'î* (Bloomington 1971). Son çalışması olup XV. yüzyıl Çağatay şairi Gedâyî'nin Paris'te bulunan divanının tek ve eksik nüshasının transkripsiyonlu ve sözlük ilâveli neşridir. 3. *Middle Turkic Glosses of the Rylands Interlinear Koran Translation*. Ölümünden sonra Macar Bilimler Akademisi tarafından neşredilmiştir (Budapeşte 1976). 4. *Mauro Jokai: Esperanto Triumfonta* (Cologne 1925). 5. *Modern török költészet* (yeni Türk şiiri, Keszthely 1932). 6. *Macar Edebiyatı Tarihi* (İstanbul 1946). 7. *Nehcül-ferâdis* (tıpkıbasım, Ankara 1956).

Makalelerinden bazıları da şunlardır: "Razgrad Türk Ağzı" (*Türk Dili ve Tarihi Hakkında Araştırmalar*, Ankara 1950, I, 1-25), "Yunan Harfli Karamanlı İmlâsı Hakkında" (a.e., s. 27-31), "Kumanova (Makedonya) Türk Ağzı" (Agâh Sırrı Levant ve Mecdut Mansuroğlu ile birlikte, *Nemeth Armağanı*, Ankara 1962, s. 111-144), "Doğu Türkçesinde Bir Kur'an Çevirisi" (*TDAY Belleten*, s. 266 [1967], s. 51-69), "Kur'an'ın Doğu Türkçesine Tercümeleri" (*TDED*, XXI [1973], s. 15-24).

BİBLİYOGRAFYA :

"Haberleşme Üyeleri 7: Janos Eckmann", *TDL*, IX/104 (1960), s. 392-393; Osman F. Sertkaya, "Janos Eckmann, Çağatay Manual", *CT*, IV/1-2 (1967), s. 238; a.mlf., "Kayıplar: Janos Eckmann (1905-1971)", *TK*, X/111 (1972), s. 186-189, 192; a.mlf., "Prof.Dr. J. Eckmann (1905-1971)", *TDED*, XX (1973), s. 196-198; a.mlf., "Janos Eckmann (1905-1971)", a.e., XXI (1973), s. 1-12; H. F. Hofman, "Janos Eckmann", *CAJ*, XVI/2 (1972), s. 156-160; *TA*, XIV, 305; *TDEA*, II, 422-423.

OSMAN FİKRİ SERTKAYA

ECMİR

(عجمير)

Hindistan'da Racastan eyaletinin ikinci büyük şehri ve Çiştîye tarikatının merkezi.

Delhi'nin 368 km. güneybatısında, Aravalli dağlarının Taragarh tepesindeki (840 m.) kalenin doğu eteklerinde Racpütler'in Cauhan kabilesinin dinî ve siyasî merkezi olarak kurulmuştur (II. yüzyıl); etrafı beş yüksek kapısı bulunan taştan yapılmış mazgalı bir surla çevrilidir. Şehrin kuzeyinde bendi XI. yüzyılda inşa edilen geniş Ana-Sagar yapma gölü uzanır. Mitolojik Hindû metinleri Puranalar'da da adına Ajayameru şeklinde rastlanan şehir hakkındaki ilk tarihî bilgiyi, yönetici prensin 682 yılında Lahor racasıyla ak-

rabalık tesis ettiğini bildiren *Târîh-i Firîşte*'deki bir kayıt oluşturur. 987'de prensin Gazne Sultanı Sebük Tegin'e karşı Lahor-Kâbil racasına yardım gönderdiği, 1008'de de Gazneli Mahmud'a karşı oluşturulan büyük Hindû birliğine katıldığı yine aynı kaynaktan öğrenilmektedir.

Ecmir'in stratejik bakımdan çok önemli bir yerde bulunması tarihini de etkilemiş ve sık sık el değiştirerek çeşitli devletlerin hâkimiyeti altına girmesine sebep olmuştur. Ecmir'e hücum eden ilk müslüman devlet Gazneliler'dir. 1024 yılında Gazneli Mahmud şehri yağmalamış, ancak fazla vakit alacağı düşüncesiyle Taragarh Kalesi'ni ele geçirmeye teşebbüs etmemiştir. Şehir 1192'de Muhammed Gûrî tarafından fethedilerek İslâm hâkimiyeti altına alındı. Önceleri yöneticiliğe sultana bağlı kalmak şartıyla son racanın oğlu getirilirse de bu Hindû hânedanın sık sık isyana kalkışması yüzünden Delhi Sultanlığı'nın kurucusu Kutbüddin Aybeg (1206-1210) tarafından yönetim onlardan alınarak kumandan Seyyid Hüseyin'e (ö. 1210) verildi. Bu yıllarda muhtemelen Muhammed Gûrî'nin beraberinde gelerek buraya yerleşen Çiştîye tarikatının Hindistan'daki kurucusu Muînüddin Hasan el-Çiştî (ö. 633/1236), Hindûlar'ca kutsal tanınan şehri müslümanlar için de dinî bir merkez haline getirdi. Vefatından sonra ise daha önce Seyyid Hüseyin'in türbesi sebebiyle başlamış olan ziyaretler onun kabri ve dergâhı çevresinde yoğunlaşarak şehrin Hindistan müslümanlarının en önemli ziyaretgâhı olmasına yol açtı.

1398'de Delhi Sultanlığı'nı zayıflatan Timur'un saldırısından sonra şehre Racpütler, 1455-1531 yılları arasında Mâl-vâ Sultanlığı ve bu tarihten 1556'da Ekber'in fethine kadar yine Racpütler hâkim oldular. Ekber'le başlayan ve şehre en parlak günlerini yaşatan son İslâmî dönem, 1721'de Racpüt hâkimiyetinin tekrar gelmesine kadar sürdü. Daha sonra Racpütler'in yerini giderek Maratalar, 1818'de ise onlarla anlaşılan İngilizler aldı. 1878'de İngiliz sömürge yönetimine bağlı küçük bir mahallî devlet olarak kurulan ve 1956 yılında lağvedilen Ecmir-Mervara Racalığı'nın merkezi oldu. Bugün ise Racastan eyaletinde kendi adını taşıyan ilin merkezi ve doğu-batı demiryollarının kavşak noktasında bulunan, tekstil, deri ve ilaç sanayii ile ünlü bir ticaret ve sanayi şehridir.

1981 sayımına göre nüfusunun (375.393) ancak % 11'inden biraz fazlası (32.843) müslüman olan Ecmîr, devam eden eski gelenek sebebiyle halen Hindistan'ın en önemli İslâmî ziyaret mahalli olma özelliğini korumaktadır. Şehrin bu önemli konumunu sürdürmesine yardım eden mimari eserlerin başlıcaları, XIII. yüzyılda Delhi Sultanı İltutmış'ın inşa ettirdiği büyük bir camiden geriye kalan giriş kapısı, 1455 yılında Mâlvâ Sultanı Mahmud Halacî'nin Muînüddin Hasan el-Çiştî'nin kabri üzerinde yaptırdığı ve daha sonra Ekber, Şah Cihan ve diğer Bâbürlü hükümdarlarının görkemli eklemeler yaptırdıkları türbe, "dergâh" adı verilen bu kompleksin etrafında yine Bâbürlü döneminde yaptırılan şeyhin önemli halife ve müridlerine ait türbeler, XIII. yüzyılda bir Budist mâbedinden köklü değişikliklerle camiye çevrilen ve sanat tarihi açısından yüksek değeri olan Arhâidin-kâ Choprâ Camii, Ekber'in inşa ettirdiği müstahkem saray, Cihangir'in ünlü havuzlu bahçesi ve Şah Cihan'ın Ana Sagar gölünün bendi üzerinde yaptırdığı beyaz mermerden zarif köşktür. Bâbürlü hükümdarları, kutsallığı sebebiyle özel bir sevgi besledikleri bu şehre sık sık gelmişler ve müslümanların ziyaretgâhı olması için çaba harcamışlardır; özellikle Ekber'in Muînüddin el-Çiştî'nin türbesini ziyaret amacıyla şehre yaya olarak girdiği rivayet edilmektedir. Ecmîr'in 12 km. batısında yer alan Puşkar gölü de Hindûlar tarafından kutsal tanınmakta ve kenarında bulunan Brahma Tapınağı ülkenin en önemli ziyaret merkezlerinden birini teşkil etmektedir. Ecmîr'de 1910'lu yıllarda, Hindûlar'ın İslâm'a karşı yaptıkları saldırılara cevap vermek ve İslâmiyet'in yayılmasını sağlamak amacıyla Encümen-i Hâmî-i İslâm adlı bir cemiyetin kurulduğu da bilinmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Abdu-l-qâdir al-Badâonî, *Muntakhabu't-Ta-wârîkh* (trc. G. S. A. Ranking), Delhi 1986, II, 108; Ebû'l-Fazl el-Allâmî, *The Akbar-nâmâ* (trc. H. Beveridge), New Delhi 1987, I, 111-113, 779; T. W. Arnold, *The Preaching of Islam*, London 1913, s. 439; H. B. Sarda, *Ajmer: Historical and Descriptive*, Ajmer 1941; P. V. Begde, *Forts and Palaces of India*, New Delhi 1982, s. 112-113; *CHIn.*, V, 138, 166, 167, 823, 824; M. Mujeeb, *The Indian Muslims*, New Delhi 1985, s. 171, 187, 231; *History of India*, III, 58, 181; IV, 2, 11; S. A. A. Rizvi, *The Wonder that was India*, London 1987, II, 20, 61, 104, 105; "Ajmer", *EAm.*, I, 433; "Ecmir", *İA*, IV, 104-105; *TA*, I, 298; Nurul Hasan, "Adjmer", *Eİ²* (İng.), I, 208; C. C. Davies v.dğr., "Ajmer", *EBR.*, I, 476-477.

RIZA KURTULUŞ

ECNÂDEYN SAVAŞI

(وقعة الأجنادين)

Müslümanların Suriye ve Filistin'i
fethi sırasında Bizanslılar'la
yaptıkları ilk savaş
(13/634).

Hz. Ebû Bekir, 12. yılın sonunda (Şubat 634) veya 13. yılın başında (Mart 634) hacdan döndükten sonra Medine'de toplanmış bulunan gönüllülerden oluşan orduyu, üç defa teşebbüs edildiği halde bir sonuç alınamayan Suriye ve Filistin'in fethine memur etti. Kumandanlardan Amr b. Âs'ı Filistin'in, Şurahbîl b. Hase-ne'yi Ürdün'ün, Yezîd b. Ebû Süfyan ile Ebû Ubeyde b. Cerrâh'ı da Suriye'nin fethiyle görevlendirdi. Başlangıçta her biri 3000 kişiden oluşan bu üç ordu, daha sonra gönderilen takviye birlikleriyle 7500'er kişilik askerî güce ulaştılar.

Amr b. Âs Eyle üzerinden Güney Filistin'e, diğer kumandanlar ise Tebuk-Maan yoluyla Ürdün ve Suriye istikametine sevk edildiler. Yezîd b. Ebû Süfyan, Ölüdeniz'in güneyinde Vâdîlarabe'de Sergios kumandasındaki Bizans ordusunu mağlûp etti. Kaçan kuvvetler daha sonra toplanarak yerde ikinci defa bozguna uğratıldı. Sergios bu mücadeleler sırasında hayatını kaybetti. Amr b. Âs ise kısa sürede Güney Filistin'i fethederek Gamrûlarabât'a indi. Müslüman Araplar'ın bu âni hücumları ve başarılı sonuçlar almaları üzerine Bizans İmparatoru Herakleios, kardeşi Theodoros kumandasındaki 80.000 kişilik bir orduyu harekete geçirdi. Bizans kuvvetleri Kuzey Filistin'e kadar ilerleyerek Cilliş mevkiinde karargâh kurdular. Bu orduya mukavemet edemeyeceğini anlayan Amr b. Âs halifeden yardım istedi. Bunun üzerine Ebû Bekir Hîre'de bulunan Hâlid b. Velîd'e haber göndererek süratle Suriye'deki ordunun yardımına gitmesini emretti.

Hâlid b. Velîd, uzun ve yorucu bir çöl yolculuğundan sonra yanındaki 700 kişilik birlikle Dimaşk'ın güneyinde yer alan Mercirâhit'e vardı. Buradaki Bizans birliklerini yenilgiye uğrattıktan sonra (18 Safer 13/23 Nisan 634) güneye yönelerek Busrâ'da bulunan Ebû Ubeyde, Şurahbîl ve Yezîd ile buluştu. Kısa bir kuşatmadan sonra Busrâ barış yoluyla ele geçirildi. Hâlid b. Velîd'in kumandası altında birleşen İslâm ordusu kuzeye doğru ilerlemeye başladı. İki ordu Kudüs'ün batısında Remle ile Beytülcibrin arasındaki Ecnâdeyn mevkiinde karşı karşıya geldi. Hâlid b. Velîd İslâm ordusunun

merkez kuvvetlerine Ebû Ubeyde'yi, sağ kanada Muâz b. Cebel'i, sol kanada Saîd b. Âmir'i, süvari kuvvetlerine de Saîd b. Zeyd'i kumandan tayin etti. Müslümanlar devrin en güçlü devletinin düzenli, iyi eğitilmiş ve Sâsânîler'e karşı kazandığı zaferlerle morali yükselmesi ordusuyla savaşmak durumundaydı. İslâm ordusunun en az iki katı olan Bizans kuvvetleri ayrıca silâh ve teçhizat bakımından da çok üstündü. Ancak savaş müslümanların kesin zaferiyle sonuçlandı (28 Cemâziyelevvel 13/30 Temmuz 634). Bu muharebede 3000 düşman askeri öldürüldü; müslümanlar ise sadece on dört şehid verdiler. Başkumandan Hâlid muharebenin neticesini bir mektupla Hz. Ebû Bekir'e bildirdi. Öte yandan Bizans İmparatoru Herakleios çok korkmuş ve endişeye kapılıp Humus'tan Antakya'ya kaçmıştır. Ecnâdeyn Savaşı ile Filistin ve Suriye'nin kapıları müslümanlara açılmış, iki yıl sonra kazanılan Yermük zaferiyle de bölgenin fethi tamamlanmıştır.

Ecnâdeyn Savaşı'nın tarihi hakkında ihtilâf vardır. İbn İshak, Vâkıdî ve Medâinî muharebenin 13. yılda (634) cereyan ettiğini, Taberî'nin râvilerinden Seyf b. Ömer ise 15. yılda (636) meydana geldiğini söyler. Suriye'nin fethiyle ilgili bir eser yazmış olan M. J. de Goeje ile J. Wellhausen ve L. Caetani gibi araştırmacılar, İbn İshak ve diğer tarihçilerin verdikleri Cemâziyelevvel veya Cemâziyelâhir 13 (Temmuz, Ağustos 634) tarihini tercih etmektedirler.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Sa'd, *et-Tabakât*, III, 124, 282; IV, 101, 194; Halîfe b. Hayyât, *et-Târîh* (Ömerî), s. 86-88; Belâzürî, *Fütâh* (Fayda), s. 156-165; Ya'kûbî, *Târîh*, II, 132-134; Taberî, *Târîh* (de Goeje), I, 1976-2128; İbn A'sem el-Kûfî, *Kitâbu'l-Fütâh*, Haydarâbâd, ts. (Dâiretül-'l-Maârifî'l-Osmâniyye), I, 145-148; Bekrî, *u'cem*, I, 114; İbn Asâkir, *Târîhu Dimaşk* (Müneccid), I, 478 vd.; Yâkût, *Mu'cemü'l-büldân* (nşr. Ferîd Abdülâzîz el-Cündî), Beyrut 1410/1990, I, 129-130; Nâsirüddin el-Esed, "Va'katü Ecnâdeyn: dirâse tahlîliyye li'l-meşâdir ve'r-rivâyât", *Bilâdu's-Sâm fî şadri'l-İslâm, el-Mu'temerü'd-devliyyi'r-râbi' li-târîhi bilâdi's-Sâm*, Amman 1987, II, 285-321; M. J. de Goeje, *Mémoire sur la conquête de la Syrie*, Leiden 1900, s. 50-70; J. Wellhausen, *İslâmın En Eski Tarihine Giriş* (trc. Fikret İşıltan), İstanbul 1960, s. 46-60; Mustafa Murâd ed-Debbâğ, *Bilâdunâ Filistin*, Amman 1384-96/1965-76, V/2, s. 264-269; Mustafa Fayda, *Allah'ın Kılıcı Halid b. Velid*, İstanbul 1990, s. 349-390; W. E. Kaegi, *Byzantium and the Early Islamic Conquests*, Cambridge 1993, s. 98-111; Tâhâ el-Hâşimî, "Ma'reketü Ecnâdeyn", *MMİlr.*, II (1952), s. 69-102; F. Buhl, "Ecnâdeyn", *İA*, IV, 105; H. A. R. Gibb, "Adjnadayn", *Eİ²* (Fr.), I, 215.

HAKKI DURSUN YILDIZ